

CAIXA DIDÀCTICA DE LA PIRATERIA

Educació Primària

Cicle Mitjà i Superior

La pirateria és un fenomen que atreu especialment als nens i nenes de tot arreu .

Malauradament, el concepte que es té d'aquest tema està molt desvirtuat d'allò que va ser real. L'efecte del romanticisme, la literatura i el cinema han fet que en la majoria dels casos prenguem els pirates com a perseguits injustament per la justícia quan en realitat no eren precisament bons.

Però partint d'aquest concepte equivocat, i aprofitant tota la iconografia que s'associa als pirates, pretenem acostar als alumnes d'Educació Primària a la realitat de la pirateria, sense deixar de banda però tot allò que ens ha fet conèixer i també fins i tot estimar, aquests ambaixadors de la llibertat.

Coneixerem els orígens de la pirateria, les motivacions que feien que els homes i algunes dones es convertissin en pirates, quins tipus de pirates hi havia, quins vaixells eren els seus preferits, i quins eren els seus objectius, quina era tota la iconografia que caracteritzava els pirates, etc.

Per aconseguir-ho, farem servir molts dels objectes que podreu trobar a la caixa didàctica de la pirateria (llibres, jocs, DVD's, iconografia dels pirates), amb els quals podrem tractar els següents temes:

- Les banderes dels pirates
- Els vaixells triats pels corsaris
- Els àmbits geogràfics d'actuació de la pirateria
- Els diferents tipus de pirates
- Els tresors
- Les causes de l'aparició i de la finalització de la pirateria
- La pirateria a la Mediterrània

Esperem que aquestes propostes siguin prou profitoses per a vosaltres i per als vostres alumnes

Bandera del pirata Jack Rackham

El fenomen de la pirateria s'ha donat a la història de la humanitat des de pràcticament els seus orígens.

La pirateria es defineix com el fet de robar al mar. Per tant, els ingredients imprescindibles per que hi hagi pirateria són:

- Un lladre
- Un vaixell on ha de viatjar aquest lladre
- Algun objecte per robar, que tant pot anar en vaixell com trobar-se a la costa

Per tant, aquest fenomen sempre ha aparegut en llocs on el tràfic marítim comercial i mercantil ha estat força important, és a dir, en llocs econòmicament rics, on hi havia força moviment de diners i riqueses.

Imatge clàssica dels pirates

Els pirates eren dolents, molt dolents. Robaven, segrestaven, assaltaven vaixells... Malgrat tot, els pirates ens són simpàtics, i és gràcies a la literatura i al cinema, que es van convertir en personatges heroics, admirats i estimats pels infants, i fins i tot pels no tan petits.

De pirates n'hi ha hagut en totes les èpoques i espais geogràfics, des de l'illa de Madagascar fins al Mar de la Xina; del Carib fins a la Mediterrània; del Bàltic fins al Pacífic. Tots els mars del planeta van veure solcar per les seves aigües aquests personatges que tenien un objectiu fonamental: apoderar-se de les riqueses que tenien uns altres, i que passaven embarcades en grans vaixells per davant dels seus nassos, i ho feien amb finalitats personals, amb la intenció d'enriquir-se o servir el seu país.

A la Mediterrània, hi va haver pirates des d'època clàssica fins al segle XIX, però la seva presència va ser especialment important entre els segles XV i XVIII, quan pobles com

Vilassar, Arenys, Palamós, Cadaqués o Premià, van haver de reforçar els seus nuclis urbans amb construccions defensives, com torres o masies fortificades, per protegir-se dels atacs dels pirates barbarescos del nord d'Àfrica.

Les embarcacions que utilitzaven els pirates tenien unes característiques comunes bàsiques, tot i que en cada espai geogràfic les construïen amb els seus trets diferenciadors.

Genèricament, els vaixells que utilitzaven havien de ser lleugers, molt maniobrables, petits i de baix calat, ja que l'objectiu era tenir accés a llocs on no poguessin entrar els vaixells de guerra dels enemics quan fugien, i aconseguir més velocitat que els pesats vaixells mercants que, en anar carregats de tantes mercaderies, eren molt més lents que els dels pirates quan atacaven. Els bergantins, els drakkars, els joncs, les galeres i els xabecs complien aquestes condicions, i es van convertir en ideals per dur a terme la pirateria.

Generalment, els vaixells pirates no anaven armats amb molts canons, ja que el seu estil de combat es basava més en l'intercanvi de trets de mosquetó i l'abordatge, a partir del qual es desenvolupava la lluita cos a cos, que no en un enfrontament d'artilleria. Per tant, necessitaven vaixells ràpids, que amb la més mínima ventada aconseguissin molta velocitat, per poder sorprendre d'aquesta manera les seves víctimes abans que poguessin defensar-se de manera eficient.

La lluita que practicaven els pirates era brutal. Intentaven en tot moment espantar els seus enemics amb crits esfereïdors, mostrant les seves armes, i amb una actitud violenta i amenaçadora.

A les propers pàgines, farem una aproximació al món de la pirateria, als seus orígens, les seves motivacions, causes i conseqüències, els llocs on van aparèixer i per què allà i no pas a un altre indret, als trets que la van caracteritzar i als motius que la va fer desaparèixer, tot plegat amb un seguit d'informació que podeu aprofitar a classe, i també amb una sèrie de propostes d'activitats, per mirar de fer més amena aquesta immersió en l'apassionant món de la pirateria.

El moment del repartiment del tresor. Oli de Howard Pyle

Quan sentim el mot “pirata”, de seguida ens ve al cap la imatge d’un home, a la popa d’un majestuós veler, navegant cap a una meravellosa posta de sol, vestit amb una casaca, amb un barret tricorni, amb una pota de pal i un garfi, amb un pegat a l’ull i probablement també amb un lloro descansant a sobre de la seva espatlla, mentre al vent oneja una bandera negra amb una calavera i dues túbies encreuades.

Bandera del pirata Edward England

Aquesta imatge, idíl·lica i romàntica, correspon a un tipus de pirata molt concret, que va actuar en una zona del món i una època molt determinades, però aquesta icona ens apareix constantment degut a l’efecte que la literatura i, sobretot el cinema, ens ha fet en aquest tema. Els pirates del Carib van actuar a la costa atlàntica d’Amèrica Central i del Nord durant uns 200 anys, amb més o menys importància, però s’han convertit en els representants d’aquest estil de vida, que simbolitza l’esperit llibertari, un pèl anarquista, que s’associa al món pirata.

Per això, tot i que com veurem més tard, de pirates n’hi ha hagut a tots els moments de la història i a molts indrets del planeta, començarem aquesta explicació amb els més coneguts.

ELS PIRATES DEL CARIB

Els pirates del Carib, els més populars de la història, van aparèixer a començament del segle XVI, i fins al segle XVIII van solcar les aigües d’aquestes costes, i també les d’Amèrica del Nord, a la recerca dels vaixells que portaven les preuades mercaderies des d’Amèrica fins a Europa.

La pirateria americana es va produir per diferents raons:

- L’aparició de grans riqueses, principalment l’or i la plata, que va ser un aspecte important per als cobdiciosos de fortunes fàcils. Si a Amèrica no hi hagués hagut aquests metalls preciosos, segurament el fenomen de la pirateria no s’hagués produït.
- L’existència d’una gran massa de població pobra a Europa. La pobresa representava problemes per a les monarquies europees d’aquesta època, que van intentar aprofitar aquest excedent de població potencialment conflictiu, per adreçar-lo cap al corsarisme, un tipus de pirateria organitzat des de l’Estat i dirigit contra els seus enemics. Això va continuar així fins que aquests països van tenir les seves pròpies colònies, on van enviar els excedents de població.
- La feblesa de l’imperi ultramarí espanyol, poc i mal defensat, la qual cosa va facilitar la tasca dels pirates.
- La rivalitat entre diferents potències europees, que es va traslladar al Nou Continent, com la que mantenien Espanya i Anglaterra, per exemple, que va donar peu al naixement del corsarisme.
- Altres factors, tot i que de menor importància, van ser la recerca de la llibertat, o l’esperit d’aventura, a més d’altres causes religioses, com la lluita de l’Europa protestant contra la catòlica, representada per Espanya.

S'ha de fer una distinció, però, entre tota la tipologia de pirates que hi va haver per aquelles latituds, ja que cada grup tenia les seves característiques i motivacions:

- **Pirates.** Són genèricament els que roben pel seu compte al mar o a les zones costaneres. Són enemics del comerç marítim en general, sense afectar un país més que un altre. L'únic criteri és atacar els més rics, perquè els donaran més guanys.
- **Corsaris.** Ataquen vaixells de països enemics del seu, comptant amb l'autorització i vistiplau del seu monarca, simbolitzat amb un permís escrit, anomenat "*patent de cors*". Els reis cobraven comissions dels seus corsaris, per la qual cosa eren còmplices dels seus actes. Era una manera d'atacar el vaixell d'un país enemic però de forma no oficial, la qual cosa hagués suposat una declaració oficial de guerra.
- **Bucaners.** Van ser contrabandistes i caçadors furtius que van ser expulsats pels espanyols de l'illa Española, actual Haití i Santo Domingo, a començament del segle XVI, i es van instal·lar a l'illa Tortuga, des de la qual van començar a practicar la pirateria, preferentment contra propietats i vaixells espanyols.
- **Filibusters.** Representen la institucionalització dels bucaners, organitzats en confraries i associacions, que van atacar tot tipus de vaixells des de 1630 fins a 1680.

Història.

El fenomen de la pirateria es va anar apropant a Amèrica de mica en mica, passant prèviament per les Canàries i les Açores. El primer atac pirata es documenta l'any 1528, 36 anys després del descobriment. Aquests pirates assaltaven vaixells, però també petites poblacions desprotegides. El primer atac corsari es produeix l'any 1533, és dut a terme pel francès François LeClerc, *Pota de Pal*, qui ja tenia una patent o permís del seu rei per atacar possessions i embarcacions espanyoles.

Fins a l'any 1561, el negoci de la pirateria no proporcionava gaire beneficis, però va ser en aquell any quan es van descobrir les mines de plata de Potosí (a l'actual Bolívia), Sombrerete i Patxuca (a Mèxic), i aquesta riquesa va provocar l'arribada de molts lladres.

Duel de pirates

La plata s'havia de portar al continent en vaixells. Aquestes naus, per evitar perills, navegaven en flotes o combois, en grups de fins a 40 vaixells mercants, acompanyats per 5 o 6 vaixells de guerra. Des de cada virregnat (Mèxic i el Perú), sortia una flota, que per força havia de passar per dos llocs estratègics i delicats: el canal de les Bahames i les Açores, els punts escollits pels pirates per intentar assaltar aquestes flotes. La gran riquesa que portaven va atreure un gran nombre de delinqüents de tot arreu, que van provar de robar aquesta fabulosa fortuna. Si els pirates no eren prou per enfrontar-se a la flota, es quedaven esperant que algun vaixell quedés endarrerit o tingués problemes de navegació per assaltar-lo.

La majoria de països europeus va dedicar part dels seus esforços a potenciar aquestes armades de corsaris contra els interessos espanyols. Anglesos, francesos i holandesos es van dedicar a patrullar el Carib a la recerca d'embarcacions i

poblacions espanyoles. Això es deu al fet que Espanya, en aquell moment, era la primera potència mundial, i les altres nacions s'hi enfrontaven contra les seves aspiracions imperialistes no només a Amèrica, sinó també a Europa.

En un principi, els pirates s'agrupaven per nacionalitats, i van practicar el seu setge a les propietats espanyoles per diferents vies:

- Els anglesos practicaven un contraban que consistia a obligar els pobladors de les colònies espanyoles a comprar-los els seus productes a canvi de no cremar el seu poblat o de no segrestar els habitants. Aquest era un contraban imposat, ja que, segons les lleis espanyoles, aquests colons tenien l'obligació de comprar tot el que els calgués únicament a la Corona d'Espanya. Qualsevol altra cosa es considerava un delicte.
- Els francesos van buscar un lloc a Florida des del qual podien controlar el canal de les Bahames, per tal d'assaltar la flota de la plata quan aquesta passés, però no ho van aconseguir i van ser expulsats pels espanyols.
- Els holandesos es dedicaven simplement a atacar totes les propietats espanyoles. En aquest cas representaven el seu país, però també la seva religió; de fet, l'anticatolicisme va ser una constant en els atacs dels corsaris holandesos i francesos del segle XVI.

En qualsevol cas, aquestes orientacions corresponien a la primera fase de la pirateria al Carib, ja que quan es va desenvolupar, cada pirata i cada tripulació, que solia ser de diferents orígens, actuava seguint el seu propi criteri.

El segle XVI significa l'extensió dels conflictes europeus a aigües del Carib, on vaixells corsaris de les corones europees assaltaven els vaixells i les possessions espanyoles d'ultramar. És l'època en què els anglesos, comandats per Francis Drake, assalten les possessions i les flotes espanyoles, portant les guerres que els enfrontaven a Europa a un nou front.

Oli de Howard Pyle, representant un pirata abandonat

Apareixen però els primers exemples de pirateria individual, entesa com l'exercici de determinats individus que s'atreveixen a fer el mateix que fins aquell moment estaven fent els països enviant els seus corsaris.

El segle XVII en canvi representa la implementació definitiva de la pirateria en aquest àmbit geogràfic, i la pirateria es converteix en un veritable problema que posa en greu perill no només el comerç marítim, sinó també la vida per a les persones que hi vivien. Els pirates s'organitzen, i amenacen la vida quotidiana dels europeus instal·lats a terres americanes. L'exemple més clar i evident d'aquest tipus d'amenaça el van protagonitzar els filibusters.

Els filibusters. La Confraria dels Germans de la Costa.

L'època de màxima esplendor de la pirateria al Carib correspon al moment en què van aparèixer els personatges anomenats filibusters. Representen la institucionalització de la pirateria. Els filibusters es van agrupar en el que van anomenar la *Confraria dels Germans de la Costa*, i van prendre com a base d'operacions l'illa Tortuga, que es troba al nord de l'actual Haití (l'antiga La Española) i Port Royal, a Jamaica.

Aquesta confraria era dirigida per una mena de consell d'ancians, els pirates més grans, que vetllaven per la conservació de l'esperit llibertari i controlaven les noves admissions de germans. Van nomenar fins i tot un cap, a qui deien "Governador", però amb unes atribucions diferents de les dels governadors d'altres illes colonials.

Henry Morgan, un dels més famosos filibusters

Es tractava, doncs, d'una associació masculina, on no hi havia impostos ni pressupost, ni persecucions a qui deixava la confraria, ni nacionalitats, religions o idiomes oficials.

En una primera fase no hi va haver propietats individuals: no es feien reparticions de la terra, i cada vegada que es capturava un vaixell, s'entregava a la Confraria i aquesta en feia l'ús que trobés oportú. S'escollia un vaixell i una tripulació, que pel seu compte triava el capità entre un d'ells mateixos. Aquest capità era obeït cegament només quan s'entrava en combat. Durant la resta del temps era un més, i podia ser destituït en qualsevol moment, perquè els filibusters rebutjaven l'autoritat. Tot i això, a partir de 1650, l'autoritat del capità es va fent cada cop més forta, sobretot quan era ell qui posava el vaixell.

Els filibusters tenien el seu codi d'honor, la *Charte Partie*, que juraven abans de fer un viatge, amb la mà sobre un got de rom i una Bíblia, una creu o una destrat d'abordatge a l'altre. En aquesta carta es recollien els acords del viatge, i fins i tot la llei que hi havia entre ells, amb els càstigs que rebrien en funció dels seus excessos.

Per exemple, el botí que aconseguien assaltant poblacions i vaixells es repartia segons l'establert a la *Charte Partie* de la següent manera: es feien parts iguals, i es donava mitja part a cada aprenent, una part a cada mariner, dues per al capità i dues per al contramestre. Si el capità posava el vaixell rebia, a més, 5 o 6 parts addicionals.

Hi havia també indemnitzacions per als ferits i mutilats durant la lluita: per la pèrdua del braç dret, per exemple, es pagaven 600 pesos; 500 per l'esquerra; 500 per la cama dreta; 400 per l'esquerra; 100 per un ull, etc.

Els presoners eren tractats de manera diversa: Fins a 1650, els espanyols acostumaven a ser sacrificats. A partir d'aquesta data, el destí dels presoners depenia de la voluntat dels capitans pirates : l'Olonès, per exemple, sempre els sacrificava, de manera molt cruel, sobretot per motius religiosos. Altres, en canvi, s'estimaven més vendre'ls com a esclaus, o canviar-los per un rescat en diners o joies.

L'illa Tortuga va ser atacada molts cops pels espanyols, per intentar fer fora els filibusters que hi vivien i que representaven una amenaça per al comerç i per a les possessions espanyoles. Tot i això, va continuar en funcionament durant uns 50 anys, entre les dècades de 1630 i 1680, quan va ser definitivament abandonada

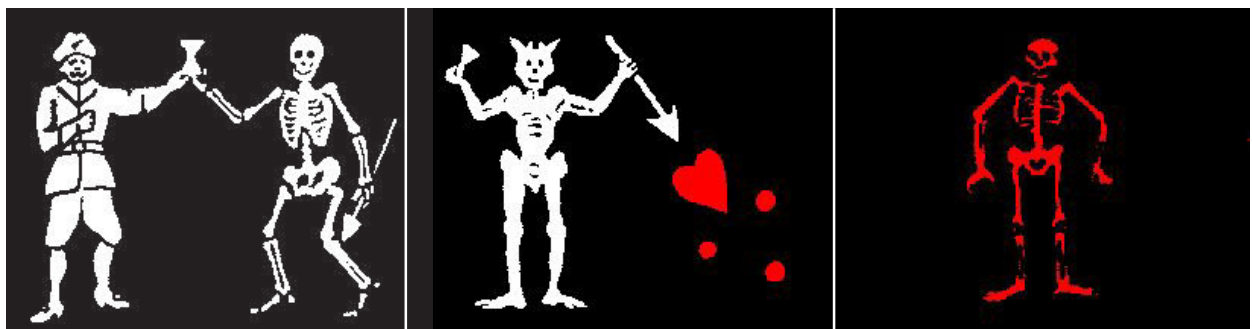
Les banderes dels pirates

La bandera que portaven els pirates del Carib s'ha associat a qualsevol altre tipus de pirateria. El cap i les dues túbies encreuades s'han convertit en el símbol tradicional d'aquest tipus d'activitat, però en realitat, no tots els pirates portaven la mateixa bandera.

En un principi, les banderes dels pirates eren vermelles, i van ser els francesos els que primer les van fer servir. Aquestes banderes vermelles eren mostrades quan els enemics dels pirates no s'havien rendit, i aleshores aquests no donaven cap treva. Aquesta bandera vermella era descrita irònicament com *joli rouge* pels francesos, i va ser reconvertida amb el nom de *Jolly Roger* pels anglesos.

Amb el temps, la bandera vermella va ser substituïda pel drap negre, com a símbol dels que no tenien cap pàtria, però aquesta bandera negra va anar evolucionant cap a senyeres personalitzades pels capitans pirates. De fet, en l'època d'esplendor de la pirateria, gairebé cada pirata dissenyava la seva bandera i la de la seva embarcació i tripulació. Caps de mort amb espases encreuades, esquelets amb rellotges de sorra, braços armats... Era una manera de fer-se conèixer des de lluny, i si el pirata era prou famós per la seva crueltat, potser el fet d'enarborar la seva bandera podia fer que la tripulació d'un vaixell es rendís sense lluitar.

Pirates famosos com Bartholomew Roberts, Jack Rackham, Edward England o el mateix Barbanegra van tenir les seves banderes personalitzades.

Banderes dels pirates Bartholomew Roberts, Edward Teach «Barbanegra» i Edward Low

L'oci dels pirates

Els pirates passaven el temps lliure intentant fer el que més els agradava, i de fet, de vegades resultaven més perillosos en aquests moments que quan estaven exercint de pirata.

Quan no tenien res a fer, s'emborratxaven, es gastaven tot el botí que havien aconseguit amb les seves malifetes jugant a cartes o daus, o amb dones, i practicaven activitats d'oci una mica perilloses. Barbanegra, per exemple, reptava els seus tripulants a demostrar qui podia resistir durant més temps a l'infern; per aconseguir-ho, ficaven sofre bullint dins d'una càmera hermèticament tancada, i guanyava l'últim de sortir. D'altres en canvi optaven per ficar-se dins d'una habitació a les fosques i jugaven a disparar-se en la foscor.

Activitats gens recomanables.

Els vaixells dels pirates del Carib

Els seus vaixells eren petits, àgils, ràpids i maniobrables. S'estimaven més navegar a bord de vaixells com **goletes** o **bergantins**, ja que eren embarcacions que s'ajustaven a aquestes característiques. No portaven gaires canons perquè confiaven més en els trets dels mosquetons i en l'abordatge. Quan el seu vaixell es començava a fer malbé preferien robar-ne un altre que arreglar-lo, ja que aquell era un moment en què es trobaven molt exposats a l'enemic i eren vulnerables.

Goleta

Les seves armes eren ideals per combatre cos a cos, en espais reduïts com la coberta inferior d'un vaixell, on les armes curtes com els ganivets, les pistoles o les destrals d'abordatge i les dagues destacaven per la seva efectivitat, mentre que armes més grans, com els sabres o els mosquets grans, es reservaven per a la coberta superior, on hi havia més espai, o per a la lluita prèvia a l'abordatge.

La desaparició de la pirateria al Carib

La pirateria americana va començar a desaparèixer a mitjan del segle XVIII, en part degut a l'èxit que havien aconseguit.

En principi, com hem vist, els pirates assaltaven sobretot els vaixells espanyols, perquè aquests eren els que solien portar més riqueses a bord. Amb el pas del temps però, altres països (Anglaterra, França i Holanda) també es van instal·lar a terres americanes, i es van convertir en víctimes dels pirates. El problema és que aquests eren els països que precisament havien motivat l'aparició de la pirateria, fomentant-la per tal que suposés un problema per als espanyols, i en aquest moment se'ls havia girat en contra dels seus mateixos interessos, i per això primer van deixar de donar-los suport, i més tard els van perseguir.

La pressió contra els pirates va esdevenir molt forta. Això va obligar-los a traslladar-se cap a altres latituds, com ara a Madagascar, a l'Oceà Índic, que es va convertir en una base molt important en la primera meitat del segle XVIII, des d'on els pirates assaltaven els vaixells que anaven des de l'Índia fins a Europa carregats d'espècies i d'objectes de luxe.

Altres bases importants van ser les que es van establir a New Providence, a les illes Bahames, o a la costa de Carolina del Nord, niu del temut pirata Edward Teach *Barbanegra*. Però aquests últims pirates ja no van arribar mai més a assolir l'hegemonia ni el poder que havien aconseguit a mitjan segle XVII.

Mapa del Carib

ALGUNS PERSONATGES DE L'ÈPOCA DAURADA DE LA PIRATERIA

-*Edward Teach*, Barbanegra. Va ser tristament famós per la seva crueltat. Va assolar les costes de Carolina i Nova Anglaterra, als actuals Estats Units, a principi del XVIII, i es caracteritzava per embrear els seus cabells abans d'entrar en combat i cremar-los, amb la qual cosa aconseguia que del seu cap en sortís una fumera que espantava als seus enemics. Es va casar amb 14 dones i va tenir més de 40 fills. Va ser mort després de rebre fins a 25 ferides en el seu últim combat.

Anne Bonney. Embarcada amb el seu marit, el va abandonar disfressada d'home quan la nau en la qual viatjaven va ser capturada per Jack Rackham, del qual es va enamorar, i es va convertir en la seva parella des de 1718. Va destacar per la seva crueltat i determinació a l'hora de fer qualsevol de les tasques pròpies dels pirates. Va ser, juntament amb la seva amiga Mary Read, l'única que va defensar el seu vaixell quan els anglesos les van capturar, ja que la resta de la tripulació estava totalment èbria. Va acabar els seus dies a la presó.

Francis Drake. Negrer abans que pirata, va ingressar a la Marina Reial anglesa de molt jove. El 1566 va fer el seu primer viatge a Amèrica, i a partir d'aquí va començar la seva activitat al marge de la llei, amb petites interrupcions. El 1577 va sortir d'Anglaterra per assolar la costa americana del Pacífic, pràcticament sense defensa. Des d'aquí va passar a les illes Marianes, i més tard va fer la volta al món, raó per la qual la reina Isabel el va nomenar Cavaller. El 1585 va assolar la costa gallega i Santa Cruz de la Palma; l'any següent va destruir Santo Domingo i Cartagena. El 1588 va derrotar l'Armada Invencible, que havia de conquerir Anglaterra per al rei Felip II. El 1589 va intentar conquerir La Corunya i Lisboa. El 1595 va assolar el Carib, juntament amb Hawkins. Va morir a Portobello el 1596; els espanyols van col·locar el seu cadàver dins d'una caixa de plom, i el van llençar a l'aigua de la badia, perquè no tornés a sortir.

John Hawkins. El 1563 va fer les seves primeres accions pirates, consistents a introduir esclaus de contraban a Amèrica i obligar els seus compradors a pagar-ne el preu que ell volia, sistema que va repetir durant molts anys, extorsionant les ciutats a les quals arribava. Va morir en el mateix viatge que Drake, el 1595, a Puerto Rico, on va ser enterrat amb tots els honors per part dels anglesos.

William Kidd. Va ser contractat pel governador de Nova York i de Massachusetts per posar fi amb l'amenaça dels pirates, l'any 1695, i es va adreçar a Madagascar on, intentant obtenir un bon botí per a la seva Companyia, va assaltar un vaixell del Gran Mogol, la qual cosa el va posar fora de la llei. Un cop arribat a Madagascar, va establir contactes amb altres pirates que el van ajudar, però el pes de la consciència va ser més gran, i es va acabar rendint a les forces de la llei, que el van jutjar i declarar culpable de pirateria. Va ser penjat el 1701.

François le Clerc, Pota de Pal. Va perdre la seva cama lluitant contra els anglesos, i fou el primer pirata conegut amb aquest nom. Va ser el primer corsari de França, a les ordres d'Enric II des de 1553. Va atacar les possessions espanyoles, cremant Yaguana, a la Española, Puerto Rico i Santa Cruz de Las Palmas. Va ser nomenat noble pel rei Enric II.

Henry Morgan. Va aprendre de Mansfield tot l'ofici del filibuster. Va prendre Puerto Príncipe, a Cuba, Portobello, Maracaibo, Gibraltar, Panamà (on va robar un gran botí d'or i plata)... Les autoritats espanyoles van protestar, per la qual cosa va ser requerit davant la cort anglesa, que no només no el va trobar culpable, sinó que a més el van nomenar cavaller i governador de Jamaica, on va morir l'any 1688.

Jean-David Nau, l'Olonnais. Rep aquest sobrenom per ser nascut a Sables d'Olonne, port francès de Poitou, a França. El 1650 es trasllada a la Española com *engagé* (hi va anar per treballar com a servent, durant un període de temps), i de seguida passà al bucanerisme i al filibusterisme. Extremadament cruel amb els tripulants dels vaixells espanyols, va atacar Maracaibo, Gibraltar, Puerto Caballos (Hondures), Nicaragua... Va morir a Darien, on va naufragar i va ser mort pels indis.

Jack "Calico" Rackham. Aquest pirata era conegut amb el nom de Calico perquè li agradava portar roba interior d'aquesta seda provinent de l'Índia. Va passar a formar part de la tripulació del pirata Vane quan aquest va abordar el seu vaixell. Més tard va comandar la seva pròpia nau, on va allotjar les dues pirates més famoses, Anne Bonney i Mary Read. Va ser capturat pels anglesos i condemnat a morir a la forca l'any 1720.

Walter Raleigh. Erudit i advocat, va convertir-se en soldat als 16 anys. El 1580 esdevé el favorit de la reina Isabel d'Anglaterra, gràcies a la qual aconsegueix el suport per al seu viatge de descoberta del que més tard seria conegut com Virgínia (en honor a la Reina, anomenada la Reina Verge). El seu gran objectiu va ser la descoberta i conquesta de El Dorado, que mai no va aconseguir. En tornar a Anglaterra va ser acusat i trobat culpable del delictes de pirateria contra els espanyols. Va ser penjat el 1618.

Mary Read. Aquesta londinenca es va enrolar en l'Armada disfressada d'home, i així va continuar fins que el vaixell en el qual servia va ser capturat per Jack Rackham, moment en que Read es va passar a la pirateria. Molt amiga d'Anne Bonney, va morir empresonada després que el seu vaixell fos capturat pels anglesos, l'any 1720.

Bartholomew Roberts. Va actuar en la primera meitat del segle XVIII. Comandava un vaixell negrer que va ser capturat pels pirates, als quals es va integrar ràpidament i, sis mesos més tard, ja n'era el capità. Va atacar localitats del Brasil, de les illes Barbados, la Martinica i fins i tot Terranova. Va capturar un total de 400 vaixells, per la qual cosa es va convertir en el pirata de més èxit de la història. Va morir el 1722, en combat contra un vaixell de guerra anglès. Respectant la seva darrera voluntat, el seu cos va ser llençat al mar amb el vestit de damasc vermell que li agradava portar.

de damasc vermell que li agradava portar.

Com hem vist, els pirates del Carib són els més coneguts i famosos, però no va ser ni de bon tros l'únic lloc ni l'únic moment en que van aparèixer.

La pirateria apareix a qualsevol lloc on hi hagi trànsit marítim i on hi hagi individus que se'n vulguin apropiar. Des del moment en què els primers vaixells navegaven per la Mediterrània, existeix la pirateria, més si tenim en compte que en els primers moments de la navegació, la distinció entre navegació comercial i pirateria no estava molt definida.

En època clàssica, la Mediterrània es converteix en un mar solcat per vaixells, pertanyents a particulars o a ciutats-estat que tenen en la pirateria la seva manera de sobreviure. Els pirates de Cilícia, per exemple, a l'actual Turquia, van tenir en escac el comerç romà, amenaçant l'arribada del gra egipci a la capital, i segrestant fins i tot el mateix Juli Cèsar, però en tot moment, aquestes amenaces es van veure superades per operacions de càstig que d'una manera més o menys efectiva, apaivagaven el seu efecte, almenys de manera temporal.

La Mediterrània, per exemple, va tenir diferents períodes on va aparèixer la pirateria, no només en època clàssica, ja que més tard, en època moderna, també va aparèixer el corsarisme, que va perdurar fins el segle XIX.

A continuació farem una repassada a aquells altres llocs i èpoques on ha aparegut aquest tipus d'activitat al marge de la llei.

ELS VÍKINGS

*“A furore Normannorum libera nos, Domine...”
(Senyor, lliura'ns de la fúria dels homes del Nord)*

Entre els segles VIII i XI, Europa es va veure sotmesa a les agressions dels pobladors de Noruega, Dinamarca i Suècia que van terroritzar els habitants del continent, des de Rússia fins a la Península Ibèrica, des d'Anglaterra fins a Itàlia. Ningú no es podia considerar fora del perill dels atacs dels víkings.

Aquests guerrers i exploradors sortien a la recerca de terres, esclaus i riqueses. Ens han arribat escrits que relaten l'extrema crueltat d'aquests pirates, plens de l'horror que representava el fet de veure's sotmès als atacs d'aquestes bèsties del nord.

Però els víkings no només eren bàrbars i salvatges assassins. Van ser també comerciants i excel·lents navegants, bons artesans i mestres d'aixa, i la seva cultura ens ha deixat restes que demostren haver assolit un important desenvolupament social i cultural.

El primer atac conegut correspon al del monestir de Lindisfarne, el 793. Aquest fet va representar un fortíssim sotrac a tot Europa Occidental, ja que aquest monestir, situat en una petita illa de la costa occidental anglesa, era un lloc dedicat a la vida contemplativa i l'estudi, centre de pelegrinatge i d'oració, que estava absolutament indefens, i que va ser totalment arrasat, i els monjos que hi vivien van ser assassinats o convertits en esclaus.

No només els pobles de la costa eren objectius dels víkings, sinó que, remuntant els rius, arribaven a l'interior del continent. De fet, l'any 845, un cap viking anomenat Ragnar va assaltar la ciutat de París, i aconseguí un botí de 3.150 kg d'or, en una de les odisses vikingues més agosarades (van arribar fins a Itàlia, després d'assolar tota la Mediterrània i, de tornada cap a Dinamarca, van tornar a saquejar la capital dels francs).

Aquest és un testimoni d'un monjo supervivent a un dels múltiples atacs dels víkings: *“Les bèsties salvatges travessen turons i camps, assassinant els nadons, els nens, els joves, els vells, els pares, els fills i les mares. Demoleixen, destrueixen, saquegen; cohort sinistra, falange fatal, host cruel”*.

Aquests bàrbars van començar a passar els hiverns als territoris conquerits, i van acabar instal·lant-s'hi, per exemple, a Normandia (significa “la terra dels homes del nord”), Islàndia, Groenlàndia (significa “terra verda”, en un intent per part del seu descobridor, Eirik el Roig, d'atreure l'interès de nous colons), Rússia, Anglaterra, el sud d'Itàlia i fins i tot van arribar a establir-se a Amèrica (s'han trobat restes arqueològiques a l'illa de Terranova, segurament corresponents al primer assentament viking, fundat per Leif Eiricksson). En aquestes noves terres van començar a mostrar el que la barbàrie havia impedit de veure, que eren uns excel·lents administradors de la vida pública, del comerç, de l'organització social i de la cultura.

Si bé no es van establir amb caràcter definitiu en tots aquests territoris (van marxar de Groenlàndia i del territori americà, que van batejar amb el nom de Vinland, per la dificultat de mitjans i les lluites amb els nadius); allà on van romandre van arrelar els seus costums de manera definitiva, però adoptant també els dels llocs on s'instal·laren.

Els vaixells dels víkings

Els víkings van ser coneguts pels seus característics vaixells, els *drakkars*, embarcacions d'uns 20 metres d'eslora (llarg) i uns 5 de mànega (ample), molt maniobrables i marineres. Utilitzaven la vela rectangular quan es trobaven en mar obert, i quan arribaven prop de la costa, arriaven aquesta vela i es propulsaven a rem. Navegaven generalment a prop de les costes, però quan se n'havien d'allunyar, ho feien guiant-se pels estels, el sol, els vents i les aus marines. Gràcies a la seva quilla, tan poc profunda, podien endinsar-se pels rius i desembarcar en platges. A ambdós costats del vaixell, els remers penjaven els escuts que els servien no només per protegir-se en el cas d'atacs en alta mar, sinó també com a instrument defensiu quan desembarcaven i assaltaven els poblats veïns.

La desaparició del perill viking

Els atacs dels víkings van començar a desaparèixer a partir del segle XII, per diferents raons:

- Gràcies a la influència dels missioners evangelitzadors occidentals, que tenien com objectiu convertir aquests bàrbars al cristianisme, i un cop subjectes a una sèrie de valors ètics i morals, i amb la por que podia representar trencar els manaments de Crist, van anar deixant de banda el pillatge i el saqueig per dedicar-se al comerç i a la vida pacífica.
- Els clans de víkings es van anar organitzant d'una manera més estratificada, amb reis i noblesa, per equiparar-se amb la resta d'Europa occidental, i el fet de tenir un únic centre de poder va fer que fossin més fàcilment controlables pels seus enemics.
- El desenvolupament comercial dels països d'Europa Occidental va provocar que es creessin unes flotes mercantils i militars prou potents com per posar fi a la sobirania dels drakkars víkings al mar.

LA PIRATERIA A LA MEDITERRÀNIA

La pirateria existeix a la Mediterrània des de fa molt de temps. Probablement des del mateix moment en què van començar a navegar els primers vaixells.

La Mediterrània és una mar petita, tancada, amb una certa facilitat per a la navegació i també per al comerç, que ha circulat en totes les direccions d'aquest gran llac des de temps antic. Segurament això va provocar la cobdícia de molts fora de la llei i, per tant, el naixement d'aquesta figura delictiva que, en diferents èpoques, va arribar a posar en escac molts països, que veien interrompudes les seves fonts d'aprovisionament, les seves vies de comerç, etc.

El segle I abans de Crist, la ciutat de Roma es va veure en una situació molt arriscada quan els pirates de Cilícia, regió situada a la costa sud de Turquia, van tallar les rutes comercials que unien Roma amb les vies de subministrament de blat que, provenint en gran part d'Egipte, proveïen de menjar la població romana. Aquests pirates es dedicaven també a segrestar els mariners i passatgers dels vaixells que interceptaven, i en demanaven un rescat. Els que no podien pagar-lo eren venuts com a esclaus. Les classes acomodades, en canvi, pagaven un rescat pels seus membres, com va passar amb en Juli Cèsar, que va ser segrestat pels pirates quan era jove. En revenja, quan va tenir sota el seu comandament tropes romanes, es va encarregar de posar fi a aquesta amenaça.

Al llarg de l'edat mitjana no hi va haver una amenaça pirata concreta a la Mediterrània, tot i que mai no va deixar d'existir un cert perill. En alta mar, el braç de la justícia no tenia tanta força com a la terra ferma, i l'absència de testimonis i d'autoritat podia motivar, i de fet sovint ho feia, incidents que comportaven esporàdics però cruels actes de pirateria.

De vegades eren les mateixes corones de la Mediterrània, les que fomentaven aquesta activitat contra els seus enemics comercials, com va passar entre Gènova, Venècia i Catalunya. De fet, els reis catalans no només van donar el vistiplau a la pirateria, sinó que, fins i tot, la van fomentar (com Alfons el Magnànim o Pere el Cerimoniós) i practicar (com Ramon Berenguer III o Pere el Gran). El segle XIV, les bases des de les quals atacaven els pirates catalans era Mallorca, Sardenya i sobretot Sicília, atacant especialment les costes tunisianes. Alfons el Magnànim, per exemple, va fomentar la lluita dels pirates contra les propietats franceses i genoveses, per tal d'augmentar el seu poder, i més endavant contra els pobles del litoral nord-africà.

A partir dels segles XIII-XIV, la pirateria a gran escala va renéixer a la Mediterrània per una sèrie de raons, sempre vinculades a la valuosa activitat comercial que ha caracteritzat aquest mar: el gran tràfic marítim provocat com a conseqüència de les Croades, que va trobar en els pobladors del nord d'Àfrica els principals enemics en forma de pirates.

A final del segle XIV es produeixen atacs intimidadors per part dels genovesos, que aconseguen reduir aquestes primeres ràtzies dels barbarescos. Però a partir del segle XV i començament del XVI es produeix l'esclat dels atacs corsaris. Això es deu

La ciutat d'Alger, al segle XVI

principalment al fet que els moriscos són expulsats de la Península Ibèrica, la qual cosa provoca un sentiment de rebuig i revenja que, sumat als escassos recursos de la zona on s'acaben instal·lant, va despertar un sentiment de lluita i odi contra els cristians que va provocar la seva sortida al mar, per fer ràtzies contra els interessos dels seus enemics. A partir de 1500 apareix de manera fulminant i brutal la pirateria barbaresca, sobretot quan els reis catòlics van prohibir el cors espanyol, la qual cosa va deixar pràcticament sense defensa tot el litoral peninsular. Això va ser aprofitat pels pirates barbarescos i d'altres nacionalitats (genovesos, venecians...) que van assolir les costes del litoral català i les illes Balears, segrestant pescadors, viatgers, pagesos i qualsevol que trobessin indefens, per demanar-ne després un rescat, o per vendre'ls com a esclaus en els mercats africans i orientals.

Torre de guaita, a Peñíscola

L'any 1503 es va produir la primera incursió barbaresca destacable: els pirates van salpar d'Alger i van arrasar la vila de Cullera. Ben aviat es van succeir els atacs a d'altres poblacions: Oropesa, Salou, Maó, Vinarós, Dènia, Alacant... L'any 1504 es produeix la primera expedició a gran escala, amb l'atac de ciutats i pobles del litoral andalús, i a partir d'aquí, es van començar a expansionar per la Mediterrània.

Aquests pirates i corsaris comptaven amb el vistiplau de l'autoritat centralitzada i poderosa de l'Imperi Otomà que, gràcies a les seves successives conquestes, havia arribat a estendre's des de la frontera austríaca fins al Nil i des de Bagdad fins a Tunísia i Algèria. Des d'aquests dos últims territoris era precisament des d'on els vaixells barbarescos assolaven les costes de la Mediterrània Occidental i, per tant, des d'on portaven a terme les ràtzies que en molts casos tenien com a objectius les poblacions catalanes. A partir del segle XVI, les incursions turques i barbaresques van provocar la reducció del comerç cristià per la Mediterrània.

El problema es veia agreujat per la divisió interna que vivia el món cristià, que feia que aquests agressors del nord d'Àfrica fossin utilitzats per alguns països europeus per enfrontar-se amb altres nacions veïnes. Aquest fet va provocar que les agressions barbaresques esdevinguessin constants i mai no fossin suprimides, tot i que hauria estat relativament fàcil eliminar aquest perill si tots els països occidentals s'haguessin posat d'acord.

Un exemple del que diem va ser quan França va decidir aliar-se amb l'Imperi Otomà per aturar l'expansió de l'Emperador Carles V, amb la qual cosa els pirates tenien bases segures tant al nord com al sud de la Mediterrània, des de les quals els va ser molt més fàcil atacar posicions catalanes.

Els atacs pirates s'acostumaven a produir a la primavera o a l'estiu, quan les aigües estaven més encalmades. De vegades eren atacs produïts per veritables estols formats per molts vaixells; altres vegades eren només unes quantes embarcacions.

Els vaixells dels corsaris barbarescos

El tipus de nau que feien servir en aquesta època era bàsicament la *galera*. Aquesta nau és una evolució de les birrems i trirrems que utilitzaven en l'època antiga els romans, els fenicis i els cartaginesos. La propulsió principal era a rem, tot i que s'utilitzaven com a propulsió auxiliar les veles, que només desplegaven quan feia poc vent. Els remers eren, en la seva gran majoria, esclaus o presoners de guerra.

Eren les embarcacions més apropiades per navegar per la Mediterrània, amb vents variables i no gaire forts, tot i que només es feien servir amb el bon temps, de maig a octubre. La vida a les galeres era molt dura, sobretot per als remers, que només tenien l'esperança de ser alliberats per algun vaixell de la seva nacionalitat o religió, que derrotés els pirates que els tenien empresonats. Rebien càstigs constants i podien ser morts si no complien les ordres que els donaven els seus capturadors.

Habitualment aquestes naus recorrien les costes catalanes cercant vaixells comercials, preses fàcils i valuoses, o es dirigien cap al litoral on, durant hores o dies, es dedicaven a la recerca sistemàtica del botí de llocs poc defensats, o a la destrucció de les cases i a l'empresonament de les persones que trobaven. Els atacs eren sempre breus: ràtzies que acabaven abans que l'exèrcit o les milícies populars tinguessin temps de reaccionar. Aquests atacs tenien conseqüències molt importants, ja que els pobles trigaven molt de temps a reconstruir-se, i els familiars podien trigar molt de temps i fer molts esforços per tenir els diners necessaris per al rescat d'algun membre del seu grup, a més del sentiment d'inseguretat constant amb el qual havien de viure.

En qualsevol cas, s'ha de dir que la resposta a aquests atacs dels corsaris barbarescos va ser igualment dura per part dels espanyols, ja que al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII, la presència de vaixells atacant ciutats i places fortes al nord d'Àfrica va ser constant. Les bases més importants des de les quals sortien els estols de naus per practicar el cors eren, pel bàndol musulmà, Trípoli, Tunis, La Goleta, Bizerta, Tetuan i sobretot, Alger. En canvi, les bases més importants del bàndol cristià eren La Valetta, a Malta; Liona, Pisa i Nàpols a Itàlia; Messina i Palerm, a Sicília; Palma de Mallorca, Almeria i València a Espanya.

Hi havia alguns punts especialment desprotegits de la costa catalana que servien de punt de refugi per als pirates, i també per preparar les seves incursions, com les illes Medes (l'Empordà), la Punta dels Alfacs (delta de l'Ebre) o la desembocadura del Besòs, des d'on atacaven pobles del Barcelonès i del Maresme.

Els anys 1542 i 1543 van ser els de màxima intensitat del perill combinat franco-turc: estols de moros assolaven les costes dels Països Catalans, des de Cotlliure fins a Guardamar. Els atacs van ser constants i brutals. Potser el més cruel fou el que es va produir l'any 1558 a l'illa de Menorca, a Ciutadella, en què la ciutat va ser assetjada durant 8 dies, al cap dels quals va ser assolada, i prop de 3.500 dels seus habitants van

Model de galera

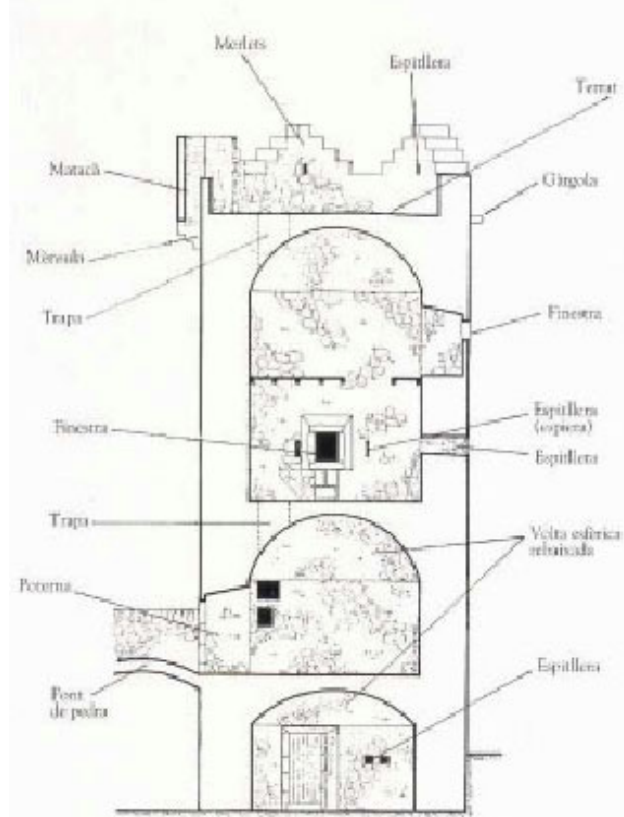
ser convertits en esclaus a Constantinoble. A Ciutadella, aquest any és recordat com *l'any de sa desgràcia*.

Però aquest no va ser un fet casual. Pobles i ciutats, i fins i tot Barcelona (el 24 d'abril de 1532, 28 pescadors van ser segrestats davant la mateixa ciutat), van patir els atacs dels pirates durant molt de temps.

Les viles litorals degueren viure una situació d'amenaça constant. A Sant Feliu de Guíxols, per exemple, només l'any 1582 hi va haver fins a 8 alarmes, la qual cosa significa una situació de desgavell, provisionalitat i por permanent en la vida dels seus pobladors.

La defensa del territori

Al llarg del segle XVI, el Principat es va anar dotant d'un sistema defensiu, definit a un doble nivell: l'emmurallament de les viles i llocs costaners (el baluard de Sant Ramon a Barcelona, l'emmurallament de Mataró, els castells de Roses i Cotlliure, etc.) i l'edificació en els punts més alts i estratègics de torres de guaita o torres de moros (construccions que es poden trobar encara avui en diversos punts del litoral), que disposaven d'una dotació permanent d'homes i, de vegades, d'artilleria. Tenien per objectiu advertir la població de la proximitat de naus pirates.

Estructura interna d'una torre de guaita

La lentitud d'aquests treballs, però, i les seves mancances, en gran part pels problemes financers dels municipis, ben aviat evidenciaren la impossibilitat d'una defensa estructurada i segura del litoral. Quan es produïa un atac, en el millor dels casos, les petites dotacions de les torres de guaita eren a temps d'avisar amb els seus corns marins les localitats properes. La notícia s'estenia aviat amb el repic de les campanes de les esglésies i es produïa una ràpida mobilització dels habitants, que fugien terra endins, emportant-se els béns més preuats. La resposta militar, organitzada a través de cossos no professionals de veïns, acostumava a ser lenta i ineficaç, i més si tenim en compte la rapidesa amb què els pirates atacaven i fugien mar endins. En cap cas el Principat no disposava d'un exèrcit professional amb dotacions suficients per fer front a la magnitud de l'amenaça.

El segle XVI va ser el que va demostrar el grau de perfecció més important assolit pels pirates barbarescos. La majoria dels seus cabdills eren cristians renegats, que s'havien instal·lat a Barbaria per interès econòmic, tot i que alguns eren esclaus redimits que, adoptant la religió islàmica, havien decidit saquejar les terres que els havien vist néixer, en benefici dels seus nous compatriotes.

L'any 1606, l'holandès renegat Simón de Dauser va ensenyar als pirates la construcció de vaixells amb aparell de tipus rodó; això va ser revolucionari, ja que els permetia

navegar durant tot l'any, fins i tot a l'Atlàntic, i d'aquesta manera podien atacar les flotes que venien d'Amèrica, carregades de riqueses. Cada cop es van fer menys atacs en terra, tot i que van continuar fins a la desaparició de la pirateria, però la tendència va ser cada vegada més a combatre en alta mar.

Els barbarescos van arribar fins i tot a assaltar ciutats angleses, com demostra una ràtzia que van fer a Plymouth, d'on van segrestar 1.000 habitants, que van convertir en esclaus. La seva gosadia era cada vegada més gran, i van arribar fins i tot a demanar impostos en armes i/o en diners a les corones occidentals que, tot i presentar certes recances, acabaven accedint a canvi d'aconseguir certa immunitat per als seus vaixells i propietats. Aquests pactes gairebé mai no es complien.

El segle XVIII representa un altre moment important de la pirateria a la Mediterrània. Després d'un període en què l'activitat comercial havia passat del Mare Nostrum a l'Atlàntic, deixant el primer en una fase d'ensopiment generalitzat, va tornar a reactivar-se econòmicament a causa, en part, dels tractats que permetien als ports no castellans (entre ells el de Barcelona) mantenir relacions d'intercanvis comercials amb enclaus comercials americans, fet que va tornar a revifar l'activitat dels pirates mediterranis, que tenien la seva base al port d'Alger.

Els vaixells del segle XVIII

En aquesta època, el tipus de vaixell utilitzat pels pirates ja no era la galera, sinó el *xabec*, una nau derivada del *shabbak* àrab, que basava la seva propulsió en el vent, mitjançant l'arboradura de tres grans veles llatines als seus pals, tot i que podien adaptar remos quan els interessava, i que basava la seva defensa en l'artillera, ja que armaven fins a 12 canons per banda. Eren vaixells molt lleugers, que no requerien una tripulació gaire nombrosa, i que, gràcies al seu aparell, podien navegar a gran velocitat per les aigües de la Mediterrània, fins i tot gairebé contra el vent.

Aquests mateixos tipus de vaixells van ser utilitzats no només pels corsaris i pirates, sinó també per aquells marins enviats per les corones per plantar-los cara, com les flotes de xabecs que, comandats pel mallorquí Antoni Barceló, lluitaren contra els pirates d'Alger durant el segle XVIII.

La fi de la pirateria a la Mediterrània

La pirateria de la Mediterrània va continuar fins que els territoris nord-africans van ser conquerits i/o controlats pels occidentals. Els nord-americans van ser els primers a enviar missions punitives ja en plena edat contemporània, però van ser els francesos els que, ja al segle XIX, van eliminar aquesta amenaça envaint els territoris d'Algèria i Tunísia, i els van convertir en colònies. Així controlaven els enclavaments que els servien de lloc de guariment i base des dels quals atacar els objectius de les costes del mediterrani occidental, els pobladors dels quals no deixaren mai de mirar amb por l'horitzó marí, a la recerca d'algun senyal que els indiqués l'arribada dels temuts corsaris.

Pirates de la Mediterrània

Alguns dels pirates que van assolar la Mediterrània els segles XV i XVI, i que van arribar a aterrir els catalans d'aquestes èpoques, han quedat inscrits amb lletres tacades de sang a la història de moltes localitats del litoral català. Els més importants van ser els següents:

Polícrates de Samos. Pirata que afavoria els artistes i era molt sensible a la poesia (va arribar a ser amic d'Anacreont). Posseïa una flota de més de 100 vaixells i va assolar la Mediterrània durant el segle IV aC.

Teuta. Vídua d'Agron, rei d'Ilíria, que des de la banda oriental de l'Adriàtic enviava els seus vaixells a piratejar les costes de l'Epir, el 230 aC. Va derrotar els romans i va conquerir Corfú durant dos anys, moment en què es va retirar definitivament.

Joan Torrelles. Aquest pirata va assaltar tot el litoral mediterrani des de Perpinyà fins a Tortosa, i també va arribar a les illes Balears, els anys 1449 i 1450. Va ser perseguit per les ciutats més importants de la zona, i un cop capturat va ser nomenat defensor i guardià de les naus que feien el comerç català. Tot i això, va continuar atacant vaixells de la Corona per segrestar personatges importants, a canvi dels quals podia aconseguir forts rescats.

Arouj Barbarroja. Les seves actuacions pirates comencen l'any 1504, i van acabar el 1518, durant la conquesta de Tunis, en què va morir. Va ser conegut com Barbarroja, i fou el major dels dos germans que van dur aquest nom. Fill d'un cristià grec, es va convertir voluntàriament a l'islamisme, i després de renunciar a l'autoritat de l'Imperi Otomà, es va instal·lar a Tunis, on pagava als governants una part dels seus beneficis com a pirata (al principi el 20%, i més tard, quan va ser més poderós, només el 10%). Les seves gestes, com la conquesta d'Algèria, van fer que apareguessin molts imitadors, i que la Mediterrània es convertís en un autèntic polvorí.

Kheyr-ed-din Barbarroja. Germà de l'anterior, va ser el pirata més famós i temut a tota la Mediterrània. Gràcies a la seva capacitat guerrera i a la seva temeritat, juntament amb la seva prudència d'estadista, es va convertir en un dels personatges més importants de l'Islam. El primer que va fer va ser oferir la província d'Algèria al sultà de Constantinoble, i d'aquesta manera va aconseguir el suport d'un dels monarques més importants del món, i alhora certa independència per fer el que volgués.

Va morir el 1546, però abans havia portat el cognom Barbarroja a la màxima expressió de crueltat, assolant pobles costaners de tot el litoral mediterrani cristià; des de Gibraltar fins a Grècia, cap ciutat era lliure dels seus atacs, de vegades organitzats amb absoluta minuciositat, com si es tractés d'una acció de guerra.

Uluj Ali. L'any 1571 es va convertir en el líder de la flota turca, que tot i la desfeta de Malta, era encara molt forta. Originari de Castelli, a la Calàbria italiana, va ser esclavitzat per una ràtzia dels pirates barbarescos. Anys més tard es va convertir a l'islamisme, i es va demostrar com un consumat remer de galera, raó per la qual va ser nomenat més tard capità. Lloctinent de Dragut, va conquerir 4 galeres malteses i l'illa de Xipre, la

qual cosa va representar l'espurna que va provocar, l'any següent, el 1571, la batalla de Lepant. La derrota en aquesta batalla va suposar la fi de la flota turca com a tal, ja que a partir d'aleshores els pirates barbarescos només van actuar com a bandes aïllades, tot i que van continuar fent molt de mal fins al segle XIX, però mai més com a auxiliars d'una potència de primer ordre.

Murad. Va ser el primer pirata que va actuar de manera independent, després de la batalla de Lepant, i també va ser el primer a practicar la pirateria més enllà de l'Estret de Gibraltar, en ple Atlàntic, atacant les illes Canàries. Murad va acabar la seva carrera com a almirall d'Alger.

Dragut. Originari d'Anatòlia, va ser un dels pocs caps de la flota turca nascut sota l'Islam. Va posar-se a les ordres del segon dels Barbarroja, i va ser capturat pels cristians -va haver de passar 4 anys a galeres-, però en ser alliberat es va convertir en l'assot més temut que van haver de patir els cristians, sense arribar, però, als límits del seu mentor, el menor dels Barbarroja. Va instal·lar la seva base a Djerba, a la costa de Tunis, davant de Malta, des d'on va atacar les possessions dels Cavallers de l'esmentada illa. Va morir al setge de Malta, l'any 1565, on, tot i assaltar durant més de 6 mesos l'illa, els turcs van haver de retirar-se sense aconseguir conquerir-la als Cavallers de Malta.

LA PIRATERIA A L'EXTREM ORIENT

Els mars i canals de la Xina i el sud-est asiàtic han estat durant molt de temps un dels llocs escollits pels pirates per assaltar vaixells. La riquesa que circulava per aquestes latituds, en forma de preuades espècies o de diners i joies, va fer que ja des de l'any 400, es produïssin molts atacs. Amb l'arribada dels europeus a aquest mercat, la situació encara va empitjorar, ja que el tràfic naval va augmentar de manera important i, per tant, també els atacs dels pirates.

En aquesta zona els atacs es produïen amb grans flotes de vaixells. Pirates com Txing Yih tenien més de 500 naus. Aquestes embarcacions eren joncs, vaixells fets amb fusta, amb els pals construïts amb bambú, i que podien portar de 10 a 15 canons. Aquestes formidables flotes eren utilitzades tant per practicar robatoris al mar com per ser utilitzades en les múltiples guerres locals que s'hi feien.

Jonc

Les zones on es produïen els majors i més importants atacs corresponien a la desembocadura del riu Canton (base pirata des de 1760), l'estret de Malaca, entre Sumatra i Tailàndia, l'illa de Borneo i les rodalies de Hong Kong.

Els atacs constants als vaixells mercants de les potències occidentals van provocar la reacció dels seus governs, que van enviar a la zona vaixells de guerra de diferents nacionalitats, sobretot anglesos, que, gràcies a la seva millor tecnologia, van eliminar aquesta presència dels pirates: així, al llarg de la dècada de 1840, flotes de pirates com la de Shap'n'gtzai van ser eliminades pels vaixells anglesos, a la desembocadura del riu Haiphong, al nord de Vietnam, provocant la mort de més de 1.600 pirates i l'empresonament de molts cabdills, com Txui Apoo o el mateix Shap'n'gtzai.

Els europeus van actuar de manera radical contra aquests nuclis de la pirateria, i els van eliminar gairebé de manera definitiva entre 1860 i 1870.

Pirates del mar de la Xina

Txing Yih. Aprofitant la presència dels europeus des del segle XVI, i les característiques de la costa xinesa, aquest personatge va ser capaç de reunir prop de 500 vaixells, amb els quals posaven en perill els pobles de la costa i els vaixells que navegaven pel seu territori. Els seus vaixells estaven dividits en esquadrons, i cadascun portava una bandera de colors diferents (verd, groc, vermell, blau, negre i blanc). Els vaixells portaestendarts eren els encarregats d'encapçalar l'atac quan s'abordava un vaixell.

Txui Apoo

Txui Apoo. Aquest pirata va comandar una formidable flota de vaixells, amb base a la badia de Bias, un famós refugi pirata situat a poques milles de Hong Kong, des del qual interrompien les rutes comercials dels anglesos. El setembre de 1849, la seva flota va ser destruïda, i més de 400 dels seus homes van morir. Apoo fugí tot i ser ferit, però dos anys més tard va ser detingut i condemnat a mort.

Xiap'n'gtzai. Era el pirata més famós i temut de la dècada de 1840 al Mar de la Xina Meridional. La seva flota va ser destruïda pels vaixells britànics, que el van trobar al nord del Vietnam, en un moment en què la marea va desviar la línia de tir dels canons dels seus joncs, moment que van aprofitar els anglesos per enfonsar-los.

El final de la pirateria

A final del segle XIX, després d'una activitat de més de 5.000 anys, la pirateria i el corsarisme organitzat van arribar a la seva fi.

A començament del segle XIX, els pirates eren un perill i una molèstia per a totes les potències mercantils occidentals; les mateixes que els havien promogut els veien ara com un obstacle en el camí de les fructíferes i rendibles rutes comercials amb les seves colònies. A partir d'aquest moment, els mateixos que havien creat aquest estil de vida van ser els encarregats d'extingir-la.

L'any 1856, la majoria de les nacions marítimes van signar un tractat a París pel qual es prohibien les patents de cors. Per primera vegada, tots els països occidentals es posaven d'acord per tal d'eliminar la violència descontrolada i la pirateria al mar, i no l'aprofitaven com un element més d'enfrontament amb els seus enemics. El fenomen de la pirateria tenia, des d'aleshores, els seus dies comptats.

Els països occidentals, emparats per les noves tecnologies que els permetien construir vaixells més grans i més ben armats, van començar a suprimir els pocs pirates que encara quedaven pels mars. L'aplicació del vapor als vaixells va resultar definitiva en aquest sentit, ja que els pirates encara continuaven navegant a vela, i es van convertir en presa fàcil per als nous vaixells.

L'armada britànica va eliminar els pocs vestigis que quedaven de pirateria al l'Orient llunyà, mentre que, a la Mediterrània, l'amenaça dels pirates barbarescos va continuar fins que els francesos van conquerir Algèria, i van convertir aquest territori en una colònia del seu país.

La pirateria a l'actualitat

Tot i que la famosa pirateria de banderes negres i calaveres fa temps que es va extingir, encara hi ha llocs on no la navegació no està plenament garantida, i on l'amenaça d'atacs de pirates és molt possible. Ara ja no porten vaixells de fusta, sinó llanxes fora borda amb potentíssims motors, ni canons o mosquets, sinó armes automàtiques, amb les quals amenacen els vaixells mercants que passen a prop de les costes, des de les quals, a molta velocitat, apareixen aquestes petites naus que amb molt velocitat aborden els grans vaixells mercants, prenen el que tenen de valor i fugen precipitadament per protegir-se als seus caus de la costa propera.

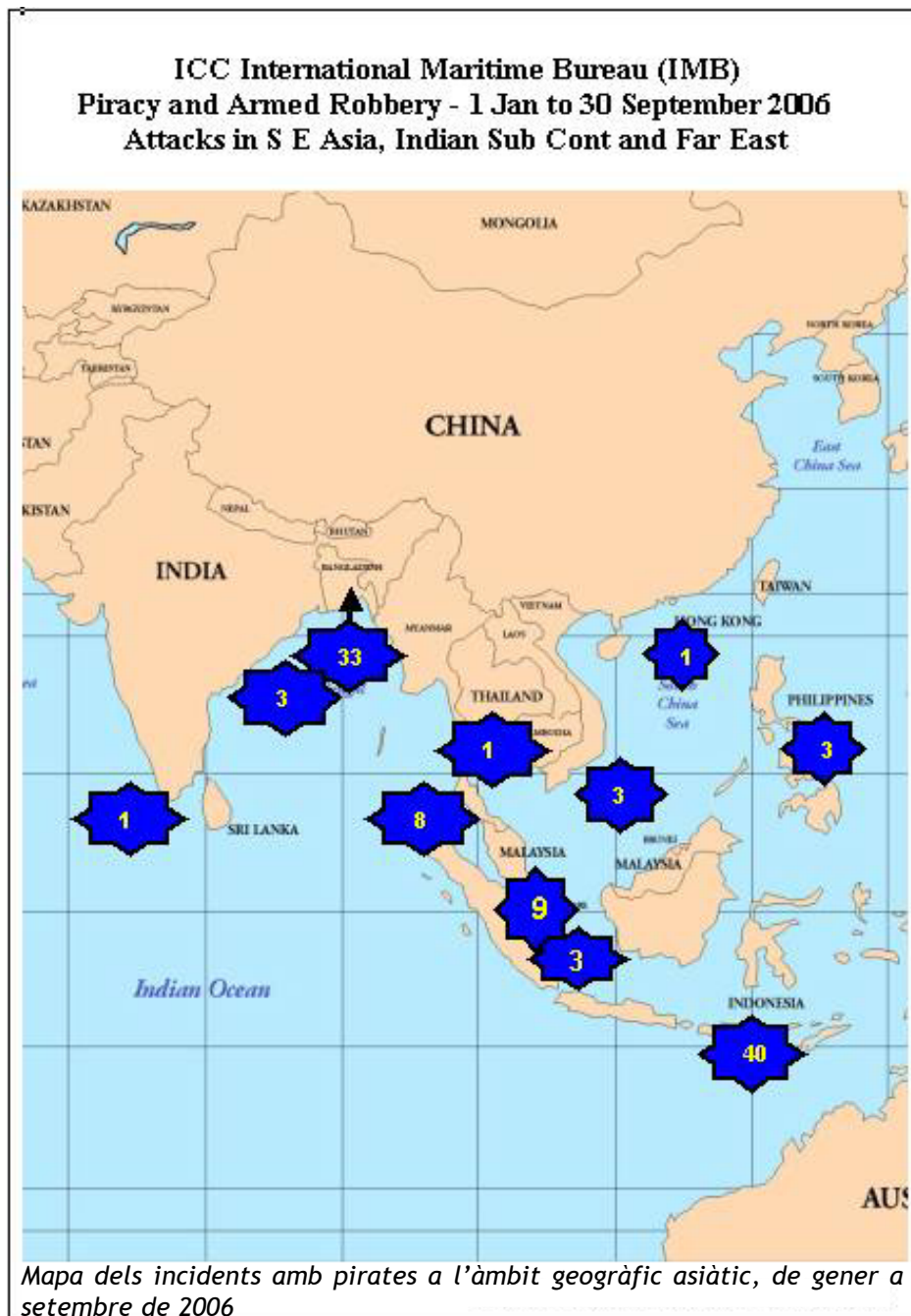

Logo del'IMB

La costa d'Etiòpia, Somàlia i el Mar Roig i, Bangladesh i sobretot, l'estret de Malaca i Indonèsia, són els indrets on actualment s'estan produint més incidents d'aquest tipus. Una institució, l'IMB (International Maritime Bureau) realitza un seguiment diari de les activitats de pirateria a tot el món, fent un informe diari i setmanal sobre els darrers assalts realitzats i quines són les zones més perilloses. Aquesta institució per exemple, no recomana navegar a menys de 50 milles nàutiques (90 km) de la costa de Somàlia i tenint en compte

l'elevat número d'atacs en aigües indonèsies, també desaconsella ancorar davant de les seves costes.

Segons l'IMB, els atacs pirates semblen minvar. Almenys això és el que es desprèn de les dades del seu darrer informe, corresponent al primer trimestre del 2007, en què s'han documentat 41 assalts a vaixells en que s'han produït robatoris, assassinats o segrests. En comparació amb el mateix període del 2006, en que es van donar 61 d'aquests incidents, sembla que el fenomen està en retrocés.

Bibliografia

- ALCOBERRO, Agustí. *Pirates i bandolers als segles XVI i XVII*. Ed. Barcanona. Barcelona, 1991.
 - BIESTY, Stephen. *Un vaixell de guerra del segle XVIII*. Santillana, S.A. Madrid, 1983.
 - CORDANGLY, David; FALCONER, John. *Pirates. Fact & fiction*. Collins & Brown. London, 1992.
 - GARCIA MARTINEZ, Sebastià. *Bandolers, corsaris i moriscos*. "Sèrie La unitat", num. 51. València, 1980
 - GARCIA-PARREÑO, Jorge. *Las armas navales españolas*. Empresa Nacional Bazán, S.A. 1987.
 - GOSSE, Philip. *Los corsarios berberiscos. Los piratas del Norte*. Colección Austral. Espasa Calpe, S.A. Buenos Aires, 1947.
 - JOANIQUEU, Angel. *Pirates i corsaris catalans*. Col·lecció El Nostre Mar. Editorial Noray, S.A. Barcelona, 1997.
 - LOPEZ I MIQUEL, Olga. *La navegació a Catalunya al segle XVIII, dins Catalunya a l'època de Carles III*. Col·lecció Som i serem, 4. Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1991.
 - LOPEZ NADAL, Gonçal. *El corsarisme mallorquí a la Mediterrània occidental. 1652-1698: Un comerç forçat*. Conselleria d'Educació i Cultura de les Illes Balears. Barcelona, 1986.
 - LUCENA SALMORAL, Manuel. *Piratas, bucaneros, filibusteros y corsarios en América*. Ed. Mapfre, 1992.
 - MARTINEZ HIDALGO, José María. *Enciclopedia General del Mar*. Ediciones Garriga, S.A. Barcelona, 1968.
 - MAUREL, Gilbert. *François, gabier de misaine*. Editions Gallimard, 1985.
 - PEREZ-MALLAINA, Pablo E. *Los hombres del Océano*. Sociedad Estatal para la Exposición Universal. Sevilla, 1992.
 - RANDIER, Jean. *Grands voiliers français. 1880-1930*. Editions des quatre seigneurs. Grenoble, 1974.
 - SOLÀ, Emilio. *Un Mediterráneo de piratas: Corsarios, renegados y cautivos*. La Memoria del Fénix. Editorial Tecnos, S.A. Madrid, 1988.
 - VEZIO, Melegari. *Piratas, corsarios y filibusteros*. Ed. Bruguera. Barcelona, 1964
-
- BENNASSAR, Bartolomé. *El galeote de Argel*. Edhasa. Barcelona, 1996
 - STEVENSON, Robert Louis. *L'illa del tresor*. Ed. Cruïlla. Barcelona, 1998
 - VAZQUEZ-FIGUEROA, Alberto. *Piratas*. Plaza & Janés. Barcelona, 1996

ACTIVITATS COMPLEMENTÀRIES

Què es pot fer amb la maleta didàctica?

La caixa didàctica dels pirates ofereix un ampli ventall de possibilitats, ja que pot ser un instrument molt adequat per realitzar una sèrie d'activitats força interessants amb els alumnes, a l'aula i a fora, que es poden vincular amb moltes de les matèries que s'imparteixen a classe.

Les activitats que proposem tenen vinculació amb els següents temes:

- Ètica. Els alumnes es poden plantejar preguntes que tenen una marcada actualitat i que poden fer-los reflexionar sobre el seu entorn quotidià: Té cap justificació la violència? Per quins motius s'arriba a situacions tan extremes?
- Música. Per dos camins, els alumnes poden adquirir coneixements del tema de la pirateria gràcies a la música. En primer lloc, interpretant els pentagrames que s'han conservat sobre els sistemes d'alarma dels catalans en cas d'atac dels pirates del segle XVIII. En segon lloc, cantant algunes de les cançons més famoses vinculades al tema dels pirates (Dagoll Dagom, Rom, rom, rom...).
- Tecnologia. Els pirates, com bons mariners que eren, necessitaven utilitzar una sèrie d'instruments de navegació que els permetien d'arribar als llocs que es proposaven, i els alumnes, com a membres d'una nova tripulació, també hauran d'aprendre a construir-ne i utilitzar-ne alguns, com un compàs, amb el qual poden determinar on és el Nord.
- Educació per a la ciutadania. L'actualitat d'alguns dels temes que es tractaran en el treball amb aquesta caixa, com la pirateria a l'actualitat, el tràfic d'emigrants, o fins i tot la pirateria informàtica, ha d'ajudar a presentar aquests temes entre els alumnes i a fomentar la discussió i el debat, la justificació o no de determinades actituds.

Activitats que es poden fer fora de classe:

- El camí de Barbarroja. Visita guiada per les empremtes deixades pel corsari Barbarroja en el seu assalt a la vila de Palamós, el segle XVI.
- Excursió al poble de Begur. Testimoni de molts atacs dels corsaris, Begur conserva en el seu nucli urbà moltes de les torres de guaita que permetien albirar els vaixells enemics amb prou temps per preparar la defensa.

Des del departament d'educació s'aconsellen un seguit d'activitats complementàries que ajudaran a fer més entenedor el tema, i també a involucrar molt més els alumnes amb una interactivitat idònia per assimilar al màxim els continguts.

La majoria d'aquestes activitats es realitzen en grup, amb la qual cosa es produeix una relació entre molts dels alumnes, que poden exposar posteriorment als seus companys la seva feina, i que sempre poden realitzar a casa seva com una activitat extraescolar i d'esbarjo.

Cadascuna de les activitats anirà acompanyada d'una explicació amb text, diagrames i dibuixos explicatius, ideals per fer-la el més entenedora possible.

Aprendre a fer una bandera pirata

Els pirates dissenyaven les seves pròpies banderes, anomenades Jolly Rogers.

Dividiu la classe en cinc grups i repartiu entre cadascú d'aquests grups el plafó negre i els imants blancs que trobareu a dins de la caixa perquè cada grup pugui dissenyar la seva pròpia bandera pirata, seguint els exemples (que no vol dir copiant) d'altres banderes de pirates del segle XVII i XVIII.

Un cop fetes, podeu fer una petita exposició de les banderes que ha dissenyat cada tripulació.

L'Atlas de Geografia Pirata

Haureu de demostrar els vostres coneixements sobre el tema de la pirateria amb aquest joc.

Dividiu la classe en tres o quatre grups, i repartiu entre ells les diferents fitxes magnetitzades dels pirates i dels vaixells, que trobareu a dins de la caixa didàctica, fins que tots tinguin les mateixes.

A continuació, i per torns, cada grup haurà de col·locar al mapa mundi desplegable que trobareu a la caixa, una fitxa magnètica al lloc que li correspongui.

Guanyarà el grup que col·loqui al lloc correcte el major número de fitxes.

Qüestionari sobre la pirateria

A continuació, teniu una sèrie de propostes de preguntes que podeu fer als vostres alumnes per copsar el grau d'assimilació de conceptes que s'han après amb el treball fet amb aquesta caixa didàctica.

- La pirateria com a concepte romàntic. Per què penseu que ens agraden els pirates?

- Aplicable a qualsevol època: Per què apareix la pirateria?

- La pirateria a l'actualitat

Localitza en un mapa els llocs on encara avui es documenten actes de pirateria:

- + Estret de Malaca
- + Etiòpia i Somàlia
- + Mar Roig
- + Port de Balongan
- + Port de Lagos
- + Port de Dar es Salaam
- + Port de Singapur

- Localitza en un mapa els llocs on va actuar el pirata Bartholomew Roberts: Brasil, Barbados, Martinica, Terranova i Madagascar

Els vaixells pirates

Hi va haver una gran varietat de vaixells utilitzats pels pirates. Des dels joncs xinesos fins a les galeres de la Mediterrània, passant pels drakkars víkings o els bergantins, goletes i galions dels pirates del Carib.

Amb l'observació de les imatges fotogràfiques i/o dibuixos que trobareu a la caixa, els alumnes hauran d'identificar cada tipus de vaixell i relacionar-lo amb la seva època i el seu espai geogràfic, comparant-lo amb els altres.

Latitud i longitud

Amb l'ajut d'un atlas, els alumnes han de ser capaços de localitzar els llocs que tenen a veure amb la pirateria, senyalats amb les seves coordenades.

- A - 18° 56' S, 47° 31' E
 - B - 17° 59' N, 76° 53' W
 - C - 41° 22' N, 2° 10' E
 - D - 20° 03' N, 72° 49' W
 - E - 36° 45' N, 3° 02' E
 - F - 36° 53' N, 14° 29' E
 - G - 8° 57' N, 79° 31' W
 - H - 1° 17' N, 103° 49' E
 - I - 42° 01' N, 3° 11' E
-
-

Vocabulari pirata

En aquesta immersió en el món de la pirateria hem descobert algunes paraules que fins ara desconexíem.

Comprovem que hem entès bé el seu significat, buscant al diccionari les següents paraules i comenteu-les més tard en grup.

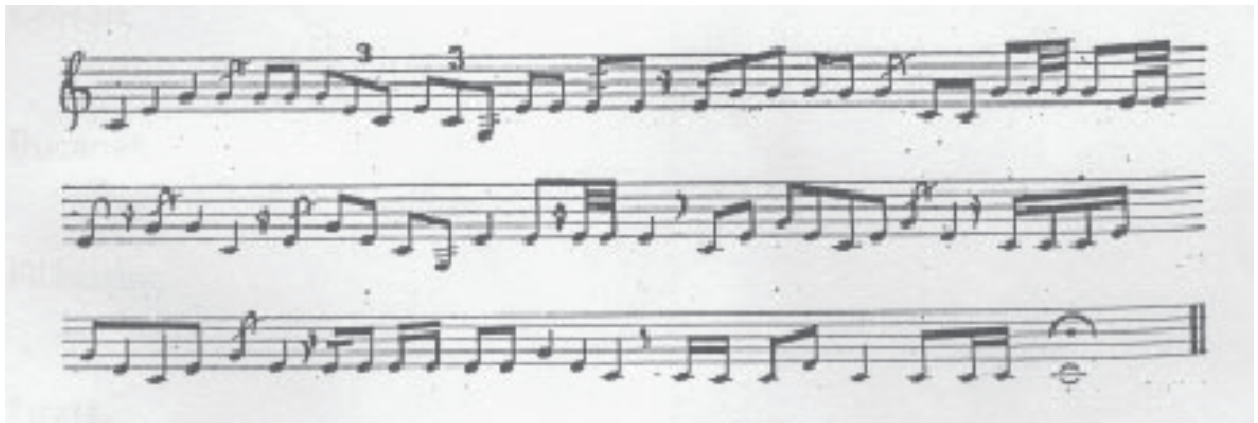
- Corsari	- Proa
- Bucaner	- Compàs
- Filibuster	- Torre de guaita
- Pirata	- Corsari barbaresc
- Botí	- Víking
- Pillatge	- Drakkar

Els sistemes d'alarma contra els atacs barbarescos

Catalunya es va començar a organitzar contra els atacs dels corsaris per diferents mitjans: construcció de torres, fortificació de masíes...

Els sistemes que utilitzaven per avisar de la presència de pirates a les costes catalanes era mitjançant fumeres de dia i focs de nit, a més d'emetre unes notes musicals que alertaven d'aquest perill a tota la població. Aquests sons s'anaven repetint des d'un comandament de defensa fins al següent per fer que tothom s'assabentés de l'atac.

A classe podeu intentar reproduir aquesta música que, fins ben entrat el segle XVIII, terroritzava tots els pobladors de l'Empordà.

Construcció d'un compàs nàutic (brúixola)

Tots els pirates necessitaven un compàs (el que coneixem com brúixola) per navegar en la direcció correcta. Vosaltres, com a bons pirates que sou, també n'haureu de fer un.

Els materials necessaris són: un imant, un tros de suro, una agulla, un plat fondo, una cartolina i un retolador.

En primer lloc, a la cartolina s'han de marcar els quatre punts cardinals sobre una creu i, si es vol, els punts intermedis (NE, SE, NW, SW). Les puntes d'aquestes línies s'han d'unir, fins fer un estel. això és la Rosa dels Vents. Quan ja la tingueu preparada, hi col·locareu el plat ple d'aigua, exactament al centre, perquè permeti veure amb claredat els punts assenyalats.

A continuació, es magnetitza l'agulla fregant-la unes 30 vegades, en una sola direcció, amb un dels extrems de l'imant. Un cop l'agulla està magnetitzada, s'ha de clavar al tros de suro i travessar-lo fins deixar-lo a la meitat. Un cop fet, es deixa el suro a l'aigua i, immediatament, l'agulla apuntarà cap al Nord, i per molt que vulguem canviar la seva orientació, sempre acabarà mirant cap a la mateixa direcció.